

CZU: 159.942+316.62:373

VIOLENȚA ÎN ȘCOALĂ: REALITĂȚI ȘI STRATEGII DE COMBATERE*Ali ABU RIA**Jerusalem, Israel*

Actualmente, violența în școală reprezintă o problemă de gravitate majoră. Violența generează violență, creând un lanț vicios intergenerațional, fiind confirmat impactul violenței asupra elevilor agresați și abuzatorilor. Existența diferențelor de gen în abordarea violenței, formele de agresivitate impun intervenții sensibile la dimensiunea de gen. Considerăm necesară abordarea problemei privind violența în școală din perspectiva protecției drepturilor fetelor și ale băieților. Totodată, eliminarea violenței din școli reprezintă nu doar un angajament al statului, dar și o strategie de reducere și prevenire a violenței în societate.

Cuvinte-cheie: violență în școală, hărțuire, bullying, diferențe de gen, drepturile copiilor, comportament non-violent.

VIOLENCE IN SCHOOL: REALITIES AND COMBATING STRATEGIES

In this article we find that violence in school is an actual problem. Violence generates violence, creating a vicious intergenerational chain; confirmed the impact of violence on students abused and abusers. The existence of gender differences in addressing violence, forms of aggression, requires gender sensitive interventions. We consider necessary to address violence in schools in terms of protecting the rights of girls and boys. At the same time, elimination of violence in schools is not only a commitment of state, also a strategy for reducing and preventing violence in the society.

Keywords: violence in school, harassment, bullying, gender differences, children's rights, non-violent behavior.

Introducere

Standardele internaționale stipulează educația în calitate de drept fundamental al fiecărui copil. Educația este crucială pentru dezvoltarea copiilor, formarea personalității fetelor și băieților. Respectiv, instituțiile de învățământ, la toate nivelurile, trebuie să ofere copiilor posibilitatea de a învăța valorile umane de toleranță și respect, solidaritate, formare a comportamentelor non-violente, a abilităților de depășire a tensiunilor și de mediere a conflictelor în rândul elevilor și al personalului, precum și în afara acestora, la nivel de comunitate etc.

În același timp, pentru mulți copii mediul școlar nu întotdeauna oferă siguranță și protecție, în cazul în care aceștia pot fi expuși violenței și hărțuirii.

Conform datelor studiului UNICEF (2014), la nivel mondial, aproape 1 din 3 elevi cu vârsta între 13 și 15 ani a recunoscut implicarea în una sau mai multe confruntări fizice (bătăi) pe parcursul ultimului an. Totodată, puțin mai mult de 1 din 3 elevi cu vârsta între 13 și 15 ani la nivel mondial au relatat experiența de hărțuire (bullying – *engl.*) în mod regulat. Aproximativ 1 din 3 adolescenți cu vârsta între 11 și 15 ani, din Europa și America de Nord, a recunoscut că a intimidat pe alții în școală, cel puțin o dată în ultimele două luni [1].

Datele statistice de mai sus și alte studii în domeniu [2-4] confirmă gravitatea problemei violenței și hărțuirii în școală.

În acest sens, specialiștii, recunoscând importanța crucială a educației în apărarea drepturilor copilului, menționează importanța școlilor libere de violență ca și catalizatori de bază a non-violenței în comunitățile acestora [5].

Esența și impactul violenței și hărțuirii în școală

Definirea violenței ca fenomen social, la fel ca și definirea violenței școlare ca formă particulară a violenței, este un proces continuu, susținut de dezvoltarea abordărilor sistematice și de rezultatele diferitelor studii. În acest context, aderăm la poziția cercetătorilor români, precum că astăzi se acceptă o definiție largă a violenței școlare, incluzând, în afara delincvenței, fapte care nu sunt în mod necesar penalizabile sau care scapă, în orice caz, semnalărilor judiciare. De asemenea, se susține din ce în ce mai mult ideea de a se ține seama de discursul victimelor în definirea violenței școlare, care este atât agresiune brutală și haotică, cât și repetare a multor evenimente stresante, rar penalizate, nu în mod obligatoriu penalizabile [6].

Având în vedere multitudinea de abordări ale violenței școlare, am optat, ca și experții europeni, pentru definiția violenței propusă în raportul Organizației Mondiale a Sănătății (OMS, 2002), potrivit căreia violența

înseamnă „amenințarea sau folosirea intenționată a forței fizice sau a puterii contra propriei persoane, contra altuia sau contra unui grup sau unei comunități care antrenează sau riscă puternic să antreneze un traumatism, un deces sau daune psihologice, o dezvoltare improprie sau privațiuni” [7].

Studiul ONU privind violența împotriva copiilor [8] a fost primul studiu cuprinzător privind violența împotriva copiilor, inclusiv în școli, care a identificat patru forme principale de violență în școli: bullying-ul (hărțuire/intimidare/agresiune), violența sexuală și violența în bază de gen, violența fizică și violența psihologică, la fel și violența care include o dimensiune externă a școlilor, inclusiv violența asociată cu cultura grupurilor banditești, armelor și luptelor (violence associated with gang culture, weapons and fighting – *engl.*). Astfel, bullying-ul este abordat drept o formă de violență.

Totodată, studiul ONU privind violența împotriva copiilor consideră bullying-ul mai degrabă un model de comportament decât un eveniment izolat. Cea mai comună formă de bullying este cea verbală, care, în cazul în care nu este controlată, poate duce, de asemenea, la violență fizică. Studiul subliniază faptul că aproape toate bulliyings (hărțuirile, intimidările) sunt de natură sexuală sau în bază de gen, cu scopul de a exercita presiune asupra copiilor să se conformeze valorilor culturale și atitudinilor sociale, în special celor care definesc roluri masculine sau feminine percepute [9].

În literatura de specialitate sunt utilizați ambii termeni – „violența” și „bullying”. Drept limitare în utilizarea curentă se prezintă deficiențele de traducere din limba engleză a noțiunilor „bullying” și „bullies”: „bullying” este prezentat ca intimidare, agresiune, hărțuire, lăsând loc pentru o interpretare mai largă. Noțiunea „bullies” este tradusă ca făptași, agresori, intimidatori.

Totodată, bullying mai des este utilizat ca hărțuire. Reiterăm poziția unor specialiști precum că hărțuirea reprezintă comportamentul agresiv care se repetă, în mod tipic, la anumite intervale de timp, având drept scop să rănească, să producă teamă sau suferință sau să creeze un mediu negativ în școală pentru altă persoană. Hărțuirea se produce în situațiile în care există un dezechilibru de putere real sau perceput [10]. „Dezechilibrul” poate însemna că un elev este mai mare, aparține unei alte rase sau are mai mulți prieteni decât altul. Hărțuirea poate lua numeroase forme, după cum urmează:

- fizică – lovirea, îmbrâncirea, defectarea sau deposedarea de bunurile personale;
- verbală – injurături, ridiculizări sau realizarea unor comentarii sexiste, rasiste și manifestări homofobe;
- socială – excluderea celorlalți dintr-un anumit grup sau răspândirea bârfelor sau zvonurilor despre aceștia;
- scrisă – scrierea de note sau semne care sunt supărătoare sau ofensatoare;
- electronică (denumită în mod obișnuit hărțuirea pe internet) – răspândirea unor zvonuri sau comentarii supărătoare prin email, celulare (de ex., mesageria instant) și în cuprinsul aplicațiilor mass-media pentru interacțiune socială.

Termenii menționați au servit drept punct de reper în cadrul ședințelor a 4 focus-grup cu elevii de origine arabă dintr-un liceu din Jerusalem. Astfel, au fost organizate ședințe cu 2 grupuri de băieți și 2 grupuri de fete din diferite clase: clasa a V-a și clasa a XI-a (în total 48 de elevi: câte 12 în grup). În cadrul ședințelor au fost explorate cunoștințele și atitudinea elevilor față de violența în școală.

Rezultatele au fost următoarele:

- ✓ Majoritatea elevilor (și fete, și băieți) au recunoscut existența cazurilor de violență în instituția de învățământ.
- ✓ Dintre termenii propuși spre discuție majoritatea elevilor au utilizat mai des termenii: violență, agresivitate, manifestate prin acțiuni concrete, cum ar fi loviturile/bătăile, amenințările, împingerile, cuvintele urâte ș.a. Termenul „bullying” a trezit mai multe nedumeriri, fiind necesare explicații mai detaliate, în special în rândul elevilor din clasele mai mici. O parte din elevii claselor mai mari erau familiarizați cu bullying-ul, acesta fiind menționat în special de fete – ca intimidare / hărțuire prin Internet (bullying online), fiindu-le adresate cuvinte urâte, porecle, tachinări, ceea ce le afectau puternic.
- ✓ Toți elevii au confirmat impactul violenței asupra elevilor agresati: diminuarea interesului și notelor la învățătură, lipsa de la lecții, izolarea de colegi ș.a. Fetele mai des au indicat deprimarea, scăderea încrederii în sine, relații defectuoase cu colegele, dar în special cu colegii.
- ✓ În același timp, părerile elevilor au fost împărțite cu referire la impactul violenței asupra făptașilor actelor de violență (agresorilor). Elevii din clasa a V-a au indicat consecințele violenței asupra celor pătimiți, iar elevii din clasa a XI-a au menționat impactul și asupra agresorilor. Mai mult ca atât, din

12 băieți din clasa a XI-a, care au recunoscut că uneori sunt și ei agresivi față de alții, 9 au specificat experiența personală de abuz și intimidări în clasele mici. Astfel, se confirmă constatările altor studii precum că făptașii (bullies) acționează adesea în mod agresiv din cauza frustrării, umilirii, furiei și ca răspuns la ridicularizările sociale [11].

- ✓ Cu referire la acțiunile persoanelor agresive se observă specificul de gen, dat fiind că, printre abuzatori, băieții sunt mai predispuși să utilizeze agresiunile fizice, în timp ce fetele – mai des formele verbale de hărțuire față de colegii/ colegele lor. Băieții au recunoscut că au recurs la agresiuni pentru a se simți puternici, totodată motivându-și acțiunile prin faptul că au fost provocați (în special, în cazul fetelor). Totodată, majoritatea fetelor au recunoscut că au fost intimidare și hărțuite de băieți. Aceste date confirmă rezultatele altor studii despre diferențe semnificative de gen în nivelurile și formele de agresivitate [12].
- ✓ La fel, majoritatea băieților au confirmat că practic aleg victimele dintre cei cărora nu le place conflictul; obțin satisfacție din sentimentul de control/putere față de alții. Tacticile cel mai des folosite de băieți sunt: îmbrâncirea, lovirea, bătăile, poreclirea, distrugerea bunurilor altora. La rândul lor, fetele aplică acțiuni agresive în formă de manipulare, ridiculizări, utilizarea porecelor, izolarea victimei („Nu vorbiți cu ea”) răspândirea bârfelor, marginalizarea altora, în special a fetelor.
- ✓ Referindu-se la oportunitățile de ajutor, asistență în cazurile de agresivitate, majoritatea elevilor de diferite vârste au fost rezervați. Băieții au fost nedumeriți cum de pot cere ajutor în caz de agresiune din partea altora din cauza temerilor de a fi considerați ca „pisălogi”, nedemni de comportament bărbătesc. Fetele au menționat că doar în cazuri mai grave pot apela la mame, în majoritatea cazurilor închizându-se în sine.
- ✓ În calitate de strategii de prevenire a violenței în școală au fost indicate:
 - a) de către băieți: disciplină strictă, ordine și sistem punitiv în școală; tratarea tuturor actelor de violență în mod egal; cooperarea dintre profesori, părinți și elevi; tratarea specifică a fiecărei probleme care apare pe parcurs;
 - b) de către fete: alungarea elevilor violenți din școală; transmiterea elevilor agresivi la poliție; comunicarea pozitivă a învățătorilor cu fetele și băieții; cooperarea dintre profesori, părinți și elevi; program educațional de comunicare non-violentă.

Respectiv, putem constata că pentru copiii victime ale violenței școala poate deveni mai degrabă un calvar, decât o oportunitate. Potențialul educațional și capacitatea de învățare a acestora sunt afectate de durere și frică. Drept rezultat, în majoritatea astfel de cazuri performanțele academice scad, sănătatea copiilor se înrăutățește, diminuează și capacitatea acestora de a dezvolta relații deschise și de încredere cu alții. Astfel, este perturbată dezvoltarea normală a personalității elevilor.

Reiterând faptul că agresiunea este prezentă în școală practic tot timpul [13], menționăm că cadrele didactice (și, uneori, părinții) nu întotdeauna sunt conștiente de gravitatea problemei, iar mulți elevi sunt fie reticenți să se implice sau nu cred în posibilitatea de a schimba lucrurile. Având în vedere această situație, considerăm necesară abordarea holistică a problemei privind prevenirea violenței în școală, drepturile fetelor și ale băieților ca ființe umane fiind baza tuturor programelor de intervenție.

Imperativul eradicării violenței în școală

Specialiștii în domeniul drepturilor copiilor invocă multiple argumente în favoarea eradicării violenței în școli [14-16]. Susținând importanța tezei enunțate, considerăm că în prim-plan trebuie puse drepturile copiilor, pentru ca fiecare copil să se bucure de drepturile sale umane. În acest sens, violența în școli poate afecta în mod grav drepturile copiilor, dat fiind faptul că deseori copiii care învață într-un mediu violent obțin rezultate academice mai mici decât cei care își fac studiile într-un mediu prietenos [17]. Violența afectează nu doar procesul de învățare, dar și participarea elevilor în activitățile școlare, dreptul lor la petrecerea timpului liber, joacă și recreere, deoarece aceștia se pot izola de alți copii, își pot pierde interesul pentru activitățile extrașcolare etc.

Totodată, violența induce repercusiuni costisitoare și de durată, deoarece este afectată sănătatea mintală și fizică a copiilor agresați: aceștia pot prezenta semne de depresie sau au probleme cu alimentarea, somnul, dureri somatice (dureri de cap sau de stomac) etc. [18].

La fel, violența generează violență, creând un lanț vicios intergenerațional: elevii din clasele mici, fiind expuși tratamentului brutal de către elevii mai mari care sunt fizic mai puternici, pot ei înșiși în timp să perpetueze violența în clasele mai mari.

Datele sugerează că copiii care abuzează/ intimidează alte persoane pot suferi, de asemenea, de probleme legate de sănătatea mintală. De multe ori aceștia nu pot depăși un astfel de comportament și îl reproduc în viața adultă în relații personale, familiale și de muncă [19]. Respectiv, acest lucru implică costuri asociate la nivel individual și familial, pentru societate în ansamblu.

Reiterăm că impactul negativ al violenței în școli se extinde și asupra copiilor martori ai violenței, prin crearea unui mediu de frică, anxietate și nesiguranță incompatibilă cu învățarea. În cele din urmă, violența sau amenințarea cu violența poate duce la abandon școlar [20, 21]. În consecință, violența poate diminua șansele acestora de a-și continua studiile, de a îmbrățișa profesia dorită, de a scăpa de sărăcie, de a duce o viață decentă.

Abordarea subiectului eradicării violenței în școli include și conștientizarea impactului social al acestui fenomen atât în plan direct, cât și invers, prin prisma potențialului școlilor fără violență. Violența afectează coeziunea socială; totodată, violența în educație este alimentată de violența din societate, familie. Respectiv, eliminarea violenței din școli, familie, societate este o precondiție a coeziunii sociale. Iar instituțiile educaționale, la rândul lor, pot dezvolta potențialul copiilor în comportamente non-violente, formarea culturii non-violenței, toleranței „0” față de violență ca fenomen etc.

Violența în școală este în relație directă cu violența în societate. Astfel, adolescenții participanți la focus-grup au relatat că situația social-politică tensionată (conflictul militar) din Israel constituie un catalizator puternic al agresivității tinerilor, manifestat în special prin escaladarea comportamentelor violente – contrapuneri între băieții arabi și evrei.

Atragem atenția asupra faptului că mai mulți specialiști indică conexiunea dintre violența în școală și capacitatea de dezvoltare a țărilor; atenționează asupra importanței cruciale a educației în îmbunătățirea nivelului de trai al cetățenilor săi – copii și adulți deopotrivă – și pentru generațiile viitoare. De exemplu, în Regatul Unit, elevii de 16 ani, agresati în școală, au fost de două ori mai supuși riscului de a rămâne fără educație, fără instruire și ocupare în câmpul muncii, cu niveluri mai mici de salarizare la vârsta de 23 și 33 de ani, decât cei care nu au fost agresati. La rândul lor, bărbaii tineri care nu se află în sistemul de educație și instruire, nu sunt angajați în câmpul muncii, au de trei ori mai multe șanse de a suferi de depresie și de cinci ori mai multe șanse de a avea un dosar penal [22]. Statisticile de așa gen au un impact semnificativ asupra economiilor naționale. De exemplu, violența juvenilă în Brazilia este estimată în costuri la aproape 19 billioane US\$ anual, din care 943 milioane US\$ pot fi legate de violența în școli. Costul pentru economia SUA a violenței asociate cu școlile rămâne mare, la o valoare estimată de 7,9 billioane US\$ anual. În Egipt, aproape 7 la sută din câștigurile potențiale sunt pierdute ca urmare a abandonului școlar. Costul economic al 65 de țări cu venituri mici, medii și în tranziție, de a nu educa fetele la același nivel ca și băieții constituie 92 miliarde US\$ [23] per an.

Recomandări ce vizează prevenirea violenței în școli

Prevenirea violenței în școli trebuie să înglobeze diverse strategii de ordin educațional, informațional, cultural-religios, socioeconomic ș.a. Respectiv, reiterăm strategiile propuse de UNICEF, care servesc drept puncte esențiale de ghidare pentru întreg sistemul, de la familii la guverne, în prevenirea și reducerea violenței împotriva copiilor:

1. Educarea familiilor, îngrijitorilor și părinților cu privire la dezvoltarea timpurie a copilului, utilizarea metodelor pozitive de disciplinare, fapt care ar reduce riscul de violență în casă.
2. Ajutorarea copiilor și adolescenților să gestioneze riscurile și provocările.
3. Schimbarea atitudinilor și normelor sociale care încurajează violența și discriminarea.
4. Promovarea și oferirea serviciilor de suport copiilor.
5. Implementarea legilor și politicilor de protecție a copiilor și adolescenților împotriva violenței.
6. Colectarea datelor și realizarea studiilor – esențiale pentru proiectarea strategiilor de planificare și intervenție, și stabilirea obiectivelor pentru monitorizarea progresului și eliminării violenței.

Având în vedere studiile în domeniu, rezultatele lucrului cu elevii, considerăm ca fiind oportune următoarele recomandări:

- Implementarea la nivel național a campaniilor publice de conștientizare a consecințelor negative ale violenței și bullying-ului asupra dezvoltării copiilor și adolescenților.
- Creșterea nivelului de conștientizare cu privire la riscurile violenței și bullying-ului pentru protecția și sănătatea copiilor, în rândul tuturor actorilor implicați în procesul educațional: cadrelor didactice, personalului administrativ, părinților, elevilor.

- Implementarea activităților educaționale axate pe managementul emoțiilor, comunicarea constructivă și non-violentă între elevi.
- Valorificarea în procesul de învățământ a subiecților, ca: stima de sine, respectul și cooperarea între băieți și fete.
- Implicarea elevilor în elaborarea de strategii și soluții pentru prevenirea și eliminarea comportamentelor de bullying, în acord cu nevoile specifice, locale, ale fiecărei școli.
- Asigurarea intervențiilor specializate pentru copiii și adolescenții victime și/sau agresori în contexte educaționale și de sănătate.
- Asigurarea și facilitarea accesului la servicii de suport și reabilitare pentru copiii și adolescenții implicați în situații de bullying (victime, agresori, martori).
- Respectarea confidențialității și a normelor deontologice profesionale, fără prejudicierea activității de semnalare a situațiilor de violență/bullying sau a activității de instrumentare a cazurilor etc.

Concluzii

Analiza literaturii de specialitate, a studiilor relevante, lucrul cu elevii permit să constatăm că violența în instituțiile educaționale reprezintă o problemă socială stringentă.

Reiterăm faptul că violența școlară nu este un fenomen nou, dar care a evoluat în timp, asimilând tensiunile și dificultățile cu care se confruntau societățile. Menționăm că în contextul cultural și politic european contemporan este promovată ideea că școala trebuie să fie un spațiu prietenos, securizat, liber de conflicte și de manifestări ale violenței.

În pofida eforturilor la nivel internațional de eradicare a violenței față de copii (ajustarea cadrului legal-normativ, dezvoltarea serviciilor de consiliere etc.), strategiile de prevenire și combatere a violenței în școli necesită racordare și susținere continuă, în special în contextul provocărilor politice și social-economice.

Totodată, din perspectivă strategică, eliminarea violenței din școli reprezintă nu doar un angajament al statului, dar și o strategie de reducere și prevenire a violenței în societate.

Referințe:

1. *Ending Violence Against Children: Six Strategies for Action. United Nations Children's Fund. UNICEF, September 2014.*
2. *Bullying-ul în rândul copiilor. Studiu sociologic la nivel național. Organizația Salvați Copiii, România, 2016.*
3. *Ending Violence Against Children: Six Strategies for Action. United Nations Children's Fund.*
4. *Hărțuirea: Putem ajuta cu toții la încetarea acesteia. Un ghid pentru părinții elevilor din învățământul primar și secundar. Imprimeria Regală pentru Ontario, Primăvara 2013.*
5. *Tackling Violence in Schools: A global perspective. Bridging the gap between standards and practice. Office of the Special Representative of the Secretary General on Violence against Children. UNICEF, 2012.*
6. *Violența în școală. București: ALPHA MDN, 2006.*
7. *Rapport Mondial sur la violence et la santé, sous la direction de Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi, Lozano-Ascencio, OMS. Genève, 2002.*
8. *Tackling Violence in Schools: A global perspective. Bridging the gap between standards and practice. Office of the Special Representative of the Secretary General on Violence against Children.*
9. *Ibidem.*
10. *Hărțuirea: Putem ajuta cu toții la încetarea acesteia.*
11. *Stopping Violence in Schools: A Guide for Teachers. UNESCO, 2014.*
12. SELAH-SHAYOVITS REVITAL. School for Aggression: Types of Adolescent Aggression in School Students and School Dropouts. In: *International Journal of Adolescence and Youth*, 2004, vol.11, p.303-316.
13. SOEN, D. School Violence and its Prevention in Israel. În: *International Education Journal* 2002, vol.3, no3, p.188-205.
14. *Bullying-ul în rândul copiilor. Studiu sociologic la nivel național.*
15. PEREZNEITO, P.C., HARPER, B.C., COARASA, J. *The Economic Impact of School Violence.* London, Plan International and Overseas Development institute, p.vi.
16. *Stopping Violence in Schools: A Guide for Teachers.*
17. PEREZNEITO, P.C. HARPER, B.C., COARASA, J. *Op.cit.*
18. *Preventing Bullying: The Role of Public Health and Safety Professionals. Children's Safety Network, 2011.*
<https://www.childrencyasafetynetwork.org/sites/childrencyasafetynetwork.org/files/PreventingBullyingRolePublicHealthSafetyProfessionals.pdf>
19. SELAH-SHAYOVITS REVITAL. *Op.cit.*

20. ANTONOWICZ, L. *Too Often in Silence. A report on school-based violence in West and Central Africa*. UNICEF, Plan West Africa, Action Aid, Save the Children Sweden, 2010.
21. SOEN, D. *Op.cit.*
22. ELLERY F., KASSAM, N., BAZAN, C. *Prevention Pays: the economic benefits of ending violence in schools*. London: Plan International & Overseas Development Institute, 2010.
23. SELAH-SHAYOVITS REVITAL. *Op.cit.*

Prezentat la 08.12.2016